

Myyttinen pahuus

Tapio Tamminen, *Pahan viehätys –Natsismin ja terrorin lähteillä.* Otava, 2004. 272 s.

Tapio Tamminsen *Pahan viehätys* lähtee liikkeelle räväkästi pienillä anekdooteilla natsismin inspiroimasta terrorista ympäri maailmaa. Sen jälkeen siirrytään seesteisempää kerrontaan ja sukelletaan natsismin ideologian mystisiin pohjavesiin. Samalla sivutaan muitakin pahuuden, väkivallan ja terrorin teemoja. Missään vaiheessa *Pahan viehätys* ei menetä elävää otettaan käsittelemiinsä asioihin ja lähes joka sivulta tulee esille kirjoittajan syvälinen asiantuntemus.

Pahan viehätys on käsitteilytavaltaan erittäin omaleimainen teos. Natsismista on kirjoitettu paljon ja lähestymistapoja on lukuisia; historiallisia, sosiologisia, filosofisia, psykologisia, poliittisia. Tamminsen antropologinen ja uskontotieteellinen analyysi erottuu valtameren keskeltä kuin trooppinen saari, vaikka natsismin uskonnollisesta ja mytologisesta luonteesta on kirjoitettu aikaisemminkin. Tamminen ei esitä natsismista minkäänlaista poliittis-historiallista katselmusta tai tee analyysiä ideologian kannattajista, vaan tekee tutkimusmatkan vähemmän tunnetuille ja tutkituille alueille. Tuloksena on ehdottoman originelli ja näkökulmaltaan erikoinen tutkimus natsismin taustoista.

Arjalaiset maailmalla

Tamminsen teos johdattaa natsismin parissa lukijansa muun muassa Intiaan,

Paraguayhin ja Turkkiin. Erityisesti Intiaa koskevat osat ovat erittäin kiinnostavia ja Tammisella on aiheesta epäilemättä paljon erikoistietoa. Kirjaa tarjoaa uutta tietoa äärihindujen natsiyhteyksistä jopa jossain määrin ideologiaa tutkineellekin. Asiahan on hyvin ajankohtainen, sillä äärihindut ovat erittäin vahvoilla tämänpäivän Intiassa. Eurooppakeskeinen fasismitutkimus unohtaa analyyseissään hyvin usein muun maailmaan. Tämä on johtanut siihen, että monet tutkijat ovat julistaneet fasismiin lähes kuolleeksi ideologiaksi muutamia marginaalisia ääriliikkeitä lukuunottamatta. Tammisen teoksen lisäksi ajankohtaista tietoa Intian natsista löytyy esimerkiksi Risto Isomäen kirjasta *Kohti vuotta 1929?* (LIKE, 2000).

Pahan viehätyksen keskeisin teema on natsismin mytologiset taustat, mutta se antaa aimo annoksen muutakin tietoa. Useaan suuntaan rönsyilevät sivujuonteet hajottavat hiukan teoksen koherenssia. Kirjan punaista lankaa on välillä erittäin vaikea seurata ja joidenkin kappaleiden keskinäinen yhteys jää keinotekoiseksi. Eräässä luvussa Tamminen vyöryttää peräkkäin muun muassa natsimytologiaa, siionismia, lapsiristirekeläisten vaiheita, talonpoikaiskapinoita, Marxin profetioita, anarkismia ja arjalaisten viimeisimpiä vaiheita. Kaiken takana oleva unelma tuhatvuotisesta paremmasta maailmasta hautautuu rihmaston kätköön. Värikkäiden yksityiskohtien kokoelmaa on sinänsä mukava lukea, mutta ydin jää hämäräksi.

Pahan viehätys on eri aikakausia ja maailmankolkkia, henkilö- ja yhteisöhistoriaa yhdistävä tilkkutäkki, joka pyrkii enemmänkin valottamaan asioita useiden pisteiden kautta, kuin syventämään muutamia teemoja. Lukujen ja kappaleiden otsikotkin ovat varsin viitteellisiä. Ensyklopedisesta vivahteestaan huolimatta Pahan viehätys on epäkäytännöllinen tietokirja. Henkilökeskeisyys tuo paikoin tarvittavia kiinnekohtia, vaikka kaikki henkilöt ovatkin vain mytologisen kertomuksen sivuhenkilöitä.

Johtaja ja hänen ylipappinsa

Natsismin tutkijat ovat olleet jossain määrin erimielisiä Hitlerin roolista

kansallissosialismin ideologisena keulakuvana. Joidenkin mielestä natsismi on ennen kaikkea Hitlerin luomus, toisten mielestä Hitler oli vain laajempien yhteiskunnallisten liikkeiden tuotos. Tamminen esittelee Hitlerin natsismin historiallisena keskushahmona, jolla oli omat taustavaikuttimensa ja joka muodostui myytiksi ja vaikuttaa siten edelleen. Natsi-Saksa ja Hitler ovat erään kehityskaaren huipentumia, mutta Tammisen perspektiivissä ne ovat vain piste pitkällä aikajanelalla.

Hitler oli vailla akateemista koulutusta, muttei vailla oppineisuutta. Hänen oppineisuutensa oli kuitenkin hyvin kapea-alaista ja keskittynyt poliittisten argumenttien vahvistamiseen. Hitlerin suhde natsismin ideologiaan vaikuttajiin olikin täysin pragmaattinen. Myytiksi hän korottikin lähinnä vain itsensä. Sen sijaan natsismin pääideologiaksi usein mainittu Alfred Rosenberg etsi ideologialle mytologista perustaa ”intellektuaalisesti” ja hänen pääteoksensa *Die Mythos des 20. Jahrhunderts* on Hitlerin *Mein Kampf*in ohella natsismin perusteos. Rosenbergin vaikutus lienee kuitenkin ollut suurempi natsilehti *Völkischer Beobachter*in kuin sekavan pääteoksensa kautta. Rosenbergin mystisismia karsastivat monet johtavista natsista ja myös Hitler piti siihen etäisyyttä. Poliittisesti Rosenbergin vaikutus oli vähäisempi sodan alettua.

Tammisella Rosenberg on tärkeässä osassa, koska hän oli harvoja edes jossain määrin vakavasti otettavia natsismin ideologian teoreetikkoja. Rosenberg perusti ideologisen päätöksensä suureksi osaksi rotuteorioihin ja katsoi rotuoppien nimenomaan muodostavan kansallissosialismin ytimen.¹ Rosenbergin käsitykset ihmiskunnan historiasta ja rotujen muodostumisesta eivät ole kestäneet myöhempää tarkastelua, mutta ne vaikuttivat laajalti natsi-ideologian muotoutumiseen. Ideologialla itsellään ei ollut etusijaan natsismin käytännön toteutuksissa, mutta antisemitismi pysyi itsepintaisesti etualalla. Suurin merkitys oli kuitenkin itse Johtajan leppymättömyydellä, ei Rosenbergin mystiikalla.

Tamminen tuo esille muitakin filosofeja, kuten muun muassa natsismin kummisedäksi adoptoidun Nietzschen ja suuret pessimistit Spenglerin

ja Schopenhauerin. Tamminen valaisee eri ajattelijoiden asemaa virallisessa natsi-ideologiassa mutta yhteydet jäävät hauraksi. Natsismille ja fasismille olikin ominaista käytännöllisyys, sekä yhteys aikaan ja paikkaan. Fasistiluonteisen järjestyksen omaksuneiden maiden välillä oli melkoisia eroja, jotka riippuivat maan poliittisesta kulttuurista, historiallisesta kehityskulusta, maantieteellisestä sijainnista ja hallitsevasta johtajasta. Teoreettisilla tulkinilla ja oppiriidoilla ei juurikaan ollut merkitystä, eikä edes mystiikalla. Tammisen teos ei ehkä sittenkään ole lähenteillä, vaan pienellä sivujoella.

Lopun ajat

Pahan viehätyksen viimeinen luku on nimeltään *Kansakunta ja uskonto*. Teemat liikkuvat muun teoksen tavoin varsin villisti kansakunnan kuolemisen ja luomisen teemoissa. Nietzsche, Rosenberg, Jung ja muut edellisten lukujen hahmot on liitetty globalisaation, terrorismin ja yhteiskunnallisten kriisien kontekstiin. Esiinnostetut yhteiskunnalliset kysymykset ovat aina kiinnostavia ja uskontotieteelliset näkökulmat kiehtovia. Ongelmana on henkilöiden, tapahtumien ja aiheiden lukuisuus, mikä jättää kokonaisuuden sekavaksi.

Tamminen vyöryttää detaljimaista tietoa eri lähteistä ja eri aloilta sellaisella sykkeellä, että asioiden keskinäinen yhteys hiukan katoaa. Uskontotieteelliset tulkinnat värittävät poliittisten toimien selostusta, ja Tamminen katsookin irrationaalisesta ja uskonvraisesta maailmasta löytyvän poliittisten toimien syvimät selitykset. Poliitikka ja historia ovat hänen mukaansa vain ilmiöiden kuvausta (249–50). Niille, jotka ovat hänen kanssaan samoilla linjoilla, on Pahan viehätys varmasti loppua myöden suositeltava opus. Vähemmän mystiikkaan vetoava tunteva kaivanneen arkisempia selityksille.

Leif Sundström

Viitteet

1. Alfred Rosenberg, *Kohti uutta Eurooppaa* s. 45 (Otava 1942).